

ŞEHİRLEŞME VE SUÇ

Dr. Nevzat GÜRELLİ

İstanbul Üniversitesi Ceza
Hukuku ve Kriminoloji Doçenti

I — Şehir ve şehirleşme. II — Şehirlerde işlenen suçların köydekilere nazaran daha fazla oluşu. III — Şehir suçluluğunun başlıca sebepleri. IV — Şehir suçluluğu ile mücadele çareleri. V — Netice. VI — Bibliyografya.

I — Şehir ve şehirleşme.

Şehir terimi, sosyolojideki diğer terimlerde olduğu gibi, herkes tarafından aynı manâda kullanılmamaktadır. Şehri insanların beraberce yaşadıkları başka yerlerden ayırmak için kullanılan ölçüler üzerinde tam bir oybirliğine varılmış değildir. Bununla beraber, şehri tarif için kabul edilen ortak ölçülerin başında, orada yaşayan insanların hayatlarını nasıl kazandıkları hususu gelmektedir. Burada konu menfi yönden ele alınmaktadır, yani, bir yerde yaşayan insanların çoğunluğu geçimlerini tarım işleri ile temin ediyorlarsa, orası şehir sayılamaz. Hayatlarını tarım dışında kalan ve özellikle sanayi ve benzeri işlerle kazanan kimselerin oturdukları ve nüfusun çoğunluğunu teşkil ettikleri yerlere şehir demek sosyolojik bakımdan büyük bir hata olmaz¹. Ancak bu ölçüye dayanılarak yapılan tanımlama, şehirlerde mevcut birçok özellikleri gözönüne sermeye ve hatırlatmaya elverişli değildir. Sosyal problemler ve bu arada suçluluk bakımından ele alındığı takdirde, şehirde insanların geçimlerini nasıl sağladıkları hususundan ziyade, belki bu hususun bir neticesi olmakla beraber, şehrin sosyal, demografik ve hatta fizik yapısı dikkatimizi çeker². Bu özellikleri nazara aldığımız takdirde, şehirlerin değişik tipler arzettiğini görürüz. Her şeyden önce, şehirler büyüklükleri ve nüfuslarının miktarı itibarile çeşitlilik arzeder-

1) BERGEL: sh. 8

2) SZABO: Crimes et Villes, sh. 13, 14

ler. Bunun yanında, coğrafî, tarihî ve diğer bakımlardan da çeşitli tipte şehirler vardır. Konumuz bakımından dikkati çeken en önemli husus, sanayileşme mahsulü olan büyük şehirlerle, sanayileşme öncesine rastlayan büyük şehirler arasındaki kültürel özellikler itibarile mevcut farklılıklardır. Sanayileşme öncesine ait şehirlerde bir tabii muhit (milieu naturel) hâkimdir, sanayileşme mahsulü şehirlerde ise, teknik muhitin (milieu technique) mevcudiyeti göze çarpar. Özellikle son bir kaç on senedir teknik muhit büyük şehirlerde yaşayan insanların haleti ruhiyeleri üzerinde tesirlerini çok belirli bir şekilde göstermektedir³. Hatta, bu sebeple, sosyolojide şehir terimi yerine teknik muhit teriminin kabul edileceğini ileri sürenler mevcuttur⁴.

Bütün bu mülâhazalara rağmen, konumuzu genel olarak inceleyebilmek için soyut bir şehir kavramı kabul etmek zorunlu olmaktadır. Nüfusunun çoğunluğunun tarım ekonomisi dışında kalan faaliyetlerle hayatlarını kazandığı beldeler, tarım ekonomisinin uygulandığı beldelere nazaran, daha kalabalık ve medenî araçlardan daha fazla istifade edilen yerler olmaktadır. Şehirlerin sosyal yapıları itibarile de köylere nisbeten çok daha karmaşık bir mahiyet arzettiği hepimizin malûmudur. Şehirlerde meşgaleler çeşitlidir; sosyo-ekonomik farklar fazladır; sosyal hareketlilik ve değişik manevî değerler sisteminin mevcudiyeti göze çarpar. Bu söylediklerimiz, şehri sosyolojik olarak tarif etmek değil de tasvir etmek istediğimiz takdirde hiç de yeterli sayılamaz. Bununla beraber, esas konumuza bir an önce girebilmek için şehir kavramı üzerinde bu kadarla yetinmek zorundayız.

Kısaca tanıtmağa çalıştığımız şehirlerin gelişmesi ve çoğalması, başka bir deyimle, insanların daha ziyade şehirlerde yaşamaya başlaması, bilindiği üzere, sanayileşmeyi takiben vuku bulmuştur. Bu şehirlerde yaşamadan maksadımız işin sadece maddî cephesi değildir, bilhassa şehrin kendine has sosyolojik bünyesinin gittikçe daha fazla insanın hayatına tesir etmekte bulunduğuna işaret etmek istiyoruz. İşte insanların yaşayış tarzında bu suretle vuku bulan değişmeyi şehirleşme terimi ile anlatıyoruz. Bu değişme gittikçe artan bir hızla olmaktadır. Son yüzyıl içerisinde dünya nüfusu sadece iki misline çıktığı halde, şehirlerde yaşayanların sayısı beş

3) SZABO: Criminologie, sh. 207 ve sonrakiler

4) SZABO: Criminologie, sh. 223

misli artmıştır⁵. Eski çağlarda büyük şehirler istisna teşkil ediyordu. Roma Galyasında büyük şehirlerin ortalama nüfusu onbeş bin civarında idi. Eflâtun ideal bir şehir nüfusunun beşbini aşmaması gerektiği fikrinde idi⁶. Bugün üç milyarlık dünya nüfusunun bir milyarı şehirlerde yaşamaktadır. Bunun da üçte birinden fazla bir kısmı gecekondularda oturmaktadır⁷. Memleketler sanayileştikçe ona paralel olarak da şehirleşme hareketi müşahede edilmektedir. Sanayileşmesini tamamlamış, İngiltere, Fransa, Belçika, Birleşik Amerika Devletleri gibi memleketlerde şehirleşme hareketi de hızını kaybetmiş bulunmaktadır. Bu konuda adı geçen memleketlerde bir istikrar teessüs etmiştir denebilir⁸. Demek oluyor ki, sanayileşme sonucu olan şehirleşme bir zorunluğun ifadesi ve ilerlemenin, mutluluğa doğru atılan adımların işaretidir. Bu itibarla, şehirleşmenin doğurduğu sıkıntıları, kaçınılmaz birer felâket olarak telekki etmek doğru değildir. Şehirleşmenin tevlit ettiği sıkıntılardan biri olan suçluluk problemini, bu makalemizde, şehirleşme açısından ele alıp incelemek istiyoruz.

II — Şehirlerde işlenen suçların köydekilere nazaran daha fazla oluşu.

Şehrin özelliklerinden bizi konumuz bakımından belki en çok ilgilendirecek olanı, şehrin sosyal yapısının karmaşıklığıdır. Her karmaşık mekanizmada normal fonksiyon için lüzumlu olan dengeyi sağlamak ve devam ettirmek, basit ve sade mekanizmalara nazaran çok daha güçtür. Başka bir deyimle, karmaşık mekanizmalar sade olanlara nisbeten çok daha fazla ve çeşitli iş görürler ve bu suretle insanların daha rahat yaşamalarına hizmet ederler ama, buna mukabil, daha çok arıza çıkarırlar ve binnetice bakım ve tamirleri daha masraflı olur. Şehirler de köylere nazaran yapıları icabı böyledir. Şehirlerde daha rahat, daha iyi yaşamak mümkündür, fakat bu nimete karşılık gereken külfete de katlanmak icap eder. Özellikle köylerden şehre göç edenler bakımından bu durum çok daha açık

5) WORLD HEALTH ORGANIZATION: sh. 66/1

6) WORLD HEALTH ORGANIZATION: sh. 66/3-2

7) WORLD HEALTH ORGANIZATION: sh. 66/3-2

8) WORLD HEALT ORGANIZATION: sh. 66/3-3; SZABO: Criminologie, sh. 204, 205

bir surette göze çarpmaktadır. Şehirde yaşamının gerektirdiği yükümler yerine getirilmediği takdirde, bu çeşit yaşama fayda yerine zarar vermektedir. Bazı hallerde, bu yüküm ve gereklerin nüfus artışı ve ekonomik sebepler yüzünden, zamanında isabetli ve çok köklü tedbirler alınmadığı takdirde, hiçbir zaman yerine getirilemeyeceği de anlaşılmaktadır⁹.

Şehir hayatının sağladığı nimetlere karşılık arzettiği, daha doğrusu, arzedebileceği çeşitli mahzurlar arasında suç problemini de saymak mümkündür. Şehirlerde köylere nisbeten daha fazla suç işlendiği ötedenberi sosyologlar ve kriminologlar tarafından kabul edilmektedir. Bunun sebepleri hakkında da muhtelif fikirler ileri sürülmüştür¹⁰.

Bu konuda yapılmış araştırmaların neticesini en iyi bir tarzda, Alman bilgini Hans Burchardt'ın 1935 yılında yayınladığı (Kriminalität in Stadt und Land - Şehirde ve köyde suçluluk) isimli kitapta tesbit eylediği hususunda hemen hemen oybirliğine varılmış ve adı geçen müellifin, şehirlerin köylere nazaran daha fazla suçlu olduğu şeklinde ifade ettiği netice hakkında o tarihten beri şüphe ızhar edilmemiştir¹¹.

Ancak Denis Szabo'nun 1960 yılında yayınladığı (Crimes et Villes - Suçlar ve şehirler) başlıklı doktora tezi dikkatlerin aynı konuya çekilmesine sebep olmuştur. Gerçekten, Szabo, Fransa ve Belçika'daki durumu ele alıp sağlam ilmî metodlar kullanarak yaptığı araştırması sonunda köylerle şehirler arasında suçluluk bakımından olan farkın zannedildiği kadar fazla bulunmadığını tesbit etmiştir. Endüstrileşmesini tamamlamış iki memleket olan Fransa ve Belçika'daki bu durumu yadırgamamak ve köylerle şehirler arasındaki sosyo - kültürel yakınlaşmaya hamletmek doğru olur kanısındayız.

Türkiye'deki duruma gelince; köylerle şehirler arasındaki suçluluk farkı hakkında bize bir fikir verebilecek en yeni rakkam 1956

9) Meselâ Hindistan'da, yüzbinden fazla nüfuslu şehirlerdeki 1975 yılında sona ermek üzere 25 yıl zarfında artan nüfusa makûl evsafı haiz ev sağlamak için yirmi iki milyar dolara ihtiyaç vardır ki bu meblâğ Milletlerarası Kalkınma Bankasının 16 yıl zarfında üyelerine ödünç verdiği para toplamının dört katını teşkil etmektedir. WORLD HEALTH ORGANIZATION: sh. 66/3

10) DÖNMEZER: sh. 165 ve sonrakiler; TAFT: sh. 206 ve sonrakiler

11) SZABO: Crimes et Villes, sh. 8

yılına taallûk etmektedir. 1956 senesinde yurdumuzda köylerde suç işleyip mahkûm olanların sayısı 127 742, buna karşılık bu rakkam şehirler için 75 048 dir ¹². Köylerde ikamet edenlerin şehirdekilere nazaran dört misli fazla olduğunu gözönüne alırsak, nüfus başına düşen suçluluğun şehirlerde köydekine nisbeten iki misli fazla bulunduğunu kabul etmemiz gerekir.

Şehirlerde köylere nazaran daha fazla suç işlendiğini halâ bir gerçeğin ifadesi olarak kabul etmekte hata yoktur ve yurdumuz bakımından bu husus daha uzunca bir süre de gerçek olmakta devam edeceğe benzemektedir. Kemmiyet itibarile olan bu farkın yanında şehirlerle köyler arasında suçluluk bakımından keyfiyet itibarile de farklar mevcuttur. Bunun böyle olacağını kestirmek zor değildir. Gerçekten, köyde işlenmesi eşyanın tabiatı icabı mümkün olmayan bir takım suçlar vardır. Faraza banka bulunmadığı için banka soygunculuğuna ve aynı şekilde çek sahtekârlığına köylerde rastlamak imkânsızdır. Şehrin sosyal ve hatta fizik yapısı yüzünden şehirlerde daha fazla işlenen suçlar olduğu gibi aynı sebeplerle şehirlerde daha az işlenen suçlar da vardır. Genellikle mal aleyhine işlenen suçlara şehirlerde daha fazla tesadüf edilmektedir. Uyuşturucu maddelere, kumara ve fuhşa taallûk eden suçlar keza şehirlerde köylere nazaran daha çok işlenmektedir. Suçta tekerrür şehirlerde daha fazladır ¹³.

III — Şehir suçluluğunun başlıca sebepleri.

Şehirlerde köylere nazaran genellikle daha fazla suç işlenmesinin ve bazı suçların şehirlere has suçlar olmasının sebepleri hakkında mevcut fikirlerin en belli başlılarını şu şekilde sıralıyabiliriz ¹⁴:

1) Kültür uyumsuzlukları : şehre göç edenlerin sahip oldukları manevî ve sosyal değerler sisteminin meydana getirdiği kültür ile şehirde karşılaştıkları kültür birçok noktalarda çatışmaktadır. Ta-

12) DÖNMEZER: sh. 169

13) DÖNMEZER: sh. 166, 167; BEELEY: sh. 397; SZABO: Crimes et Villes, sh. 224.

14) DÖNMEZER, TAFT ve MOWRER'de bu konuya ait geniş tafsilât mevcuttur.

rim ekonomisi ile sanayi ekonomisinin sebebiyet verdiği gelenekler, âdetler, tutum ve dünya görüşleri birbirine uymaz. Bu kültür çatışmasına maruz kalanlar, davranışlarını kontrol eden faktörlerin bir kısmından mahrum bir hale gelirler. Bu şahslar eski hattı hareket tarzlarını uzun müddet devam ettiremedikleri gibi yeni girdikleri çevrenin manevî değerler sistemine de hemen intibak edemezler; bu suretle kendilerini suça yöneltmekten alıkoyacak sosyal kontrolden kurtuldukları gibi, suça teşvik edici alt kültürlerin tesiri altına da kolaylıkla girebilirler.

2) Şehirde doğrudan doğruya çevre kontrolünün bulunmaması: Köylerde komşuluk münasebetleri şehirdekilerine benzemez. Köylerde çevrelerinin doğrudan doğruya tasvip ve takbihini hissedenler şehre gelince bu etkiden kurtulurlar. Şehirlerde kişisel münasebetler semt ve komşuluğa göre değil uzak mesafeleri kaplayan bütün şehir çapında teesüs eder. Bu yüzden aynı apartmanda oturanların birbirlerini tanımadıkları vakidir. Suça yönelmeyi önleyebilecek çevre kontrolü faktörü şehirlerde köydekine nisbeten çok daha azdır ve bazı mıntikalarda hemen hiç yoktur.

3) Şehirlerde insanları, yeteneklerinin dışında bir hayata özendirecek örnekler, servet farkları ve çeşitli eğlence yerleri vardır. Keza karşılıksız faydalanma prensipine dayanan kolay para kazanma hırsını kamçılaman ve bu yoldaki gayri meşrû hareketleri haklı gösterecek muteber davranış örneklerine şehirde sık sık rastlanır. Bu durumlar bir bakıma şehirdeki sosyal yapının bir neticesi olarak kabul edilebilirse de, suçluluk bakımından bir sebep rolü oynadıkları meydandadır.

4) Şehrin fizik yapısı da bazen suçluların kolaylıkla saklanmalarına imkân vermekte ve bu suretle suç işlenmesini teşvik eden bir âmil olmaktadır. Suçluların yakalanması ve bazen de suçluluğun önlenmesi imkânlarını ortadan kaldıran şehircilik siyasetine bağlı sosyal sebepler de mevcuttur.

Şehirde işlenen suçlara mahsus âmiller olarak kabul edilen ve klâsikleşmiş olan bu vakıaları burada özetlememizin bir sebebi de alınması mümkün önleyici tedbirleri tesbite mesnet teşkil etmeleridir. Şimdi de, bu bahse yani şehir suçluluğu ile mücadele araç ve şekillerini gözden geçirmeye başlayalım.

IV — Şehir suçluluğu ile mücadele çareleri.

Bilindiği gibi, suçlulukla mücadele konusunda alınacak tedbirleri uzun vadeli ve kısa vadeli olmak üzere ikiye ayırıp mütalâa etmek mümkündür.

Ceza adaletinin müessir bir tarzda işlemesini en zorunlu bir şart saydığımızdan bu hususu tedbirler arasına koymuyoruz.

1) Uzun vadeli tedbirler: Bu tedbirler, bazen, sosyal problemleri çözmek için alınacak genel tedbirlerle aynıyet arzetyekte, bazen de, onlara muvazi ilâve tedbirler şeklinde gözükmektedir. İlâve tedbirlere misâl olarak, cezalarını çekip topluma kavuşan suçluların tekrar suç işlemelerini önlemek maksadile onların ekonomik ve sosyal durumları ile ilgilenmeyi ifade eden patronajı gösterebiliriz. Uzun vadeli tedbirler arasında özellikle, şehir plânlamasını ve suç doğuran bölgeler olarak kabul edilen semtlerin ıslâhını zikretmek isteriz. Bu konuda, ekseriya masa başında alınan ve spekülâtif mülâhazaların mahsulü olan tedbirlerin yetersiz ve hatta mahzurlu olduğunu belirtmeliyiz. Bu mülâhazamızın en canlı delili, Amerika Birleşik Devletlerinde başta New York olmak üzere bazı büyük şehirlerde bulunan ve (slum) tâbir edilen kötü ikamet mıntıklarındaki binaların yıkılarak yerlerine blok apartmanlar yapılmasının hiç te olumlu neticeler vermemiş olmasıdır. Şehrin canlı bir organizma olduğu vakıası daima gözönünde bulundurulmalı, iyi fonksiyone etmesi için dokuları arasındaki ilişki ve denge gözden kaçırılmamalıdır. Bu da ancak ilmî metotlara dayanılarak yapılacak araştırmalarla mümkün olur. İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü mütevazı imkânları ile, Karadeniz Ereğlisinde böyle bir araştırmaya girişmiş bulunmaktadır. Adı geçen kasabada kurulan Demir - Çelik Sanayii bir şehirleşme hareketine sebep olmuştur. Bu şehirleşme hareketinin suçluluk bakımından muhtelif istikametlerde icrâ edeceği tesirleri tesbit ve buna istinaden alınması gereken tedbirleri tavsiye bu araştırmanın amacını teşkil etmektedir. Dört beş sene devam edecek olan bu araştırma halen malzeme toplama safhasındadır.

Şehirlerdeki emniyet ve asayiş bir bakıma da sokağın ve mesken dışında kalan meydan, park gibi umumî yerlerin gayelerine uy-

gun olarak vazife görmesini sağlayacak bir şekilde tanzim edilmele-
rine bağlıdır. Bu gibi yerlerin daima insanlarla meşgul bulunması
suçluluğu önleyecek bir kontrol vasıtası teşkil eder. Bu itibarla
tenha sokaklar, meydanlar ve parklar şehrin asayiş ve emniyetine
birer tehdit olarak kabul edilmelidir.

2) Kısa vadeli tedbirler: Malûm olduğu üzere kısa vadeli ted-
birlerin alınması uzun vadeli olanlara nisbetle daha kolay, daha
çok imkân dahilinde olduğu gibi semereleri de daha çabuk elde edi-
lir.

Kısa vadeli tedbirleri, önleyici polis tedbirleri ve genel idarî
tedbirler olarak ifade etmek mümkündür.

Genel idarî tedbirler suç doğuran âmillerin gelişmesine elveriş-
li yerlerin tahdit ve kontrolünde zaaf gösterilmemesine müncer olur.
Bu yerler, kısaca, umumî eğlence yerleridir.

Önleyici polis tedbirleri de idarî tedbirlerden sayılırsa da, ar-
zettikleri özellikler yüzünden ayrıca belirtilmeleri gerekir. Önleyi-
ci polis tedbirlerinin şehirlerimizde yeterli olduğunu iddia etmek
mümkün değildir. Bu konudaki metodlar, usuller klâsikleşmiştir.
Bu işi, bunu bilenlere yaptırmak ve gerekli parayı ayırmak husu-
susunda gösterilen tereddütlerin çok zararlı neticeler vermekte de-
vam ettiğini özellikle belirtmekte fayda görüyoruz;

V — Netice.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarımızla varmak istediği-
miz sonuç şu olmaktadır:

İnsanlar daha iyi yaşamak için haklı olarak şehirlerde toplan-
maktadır. Ancak bu toplanmanın sağladığı faydalara mukabil muh-
telif sebeplere bağlı bir takım mahzurları da olabilmektedir. Bu ara-
da suç işlenmesini hazırlayan ve kolaylaştıran durumlar da meyda-
na gelmektedir. Bununla beraber, bu mahzurların tamamının de-
ğilse de, büyük bir kısmının giderilmesi mümkündür, yeter ki ilmin
gösterdiği tedbirler alınsın ve usullere riayet edilsin.

VI — Bibliyografya.

- BEELEY (Arthur L.) : A Socio - Psychological Theory of Crime and Delinquency:
A Contribution to Etiology (The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 1954, No. 4, p. 391)
- BERGEL (Egon Ernest) : Urban Sociology, 1955, New York, Toronto, London.
- DÖNMEZER (Sulhi) : Kriminoloji, 1962, İstanbul.
- MOWRER (Ernest R.) : Disorganization, Personal and Social, New York, 1942.
- SZABO (Denis) : Crimes et Villes, 1960.
- SZABO (Denis) : Criminologie, 1965, Montréal.
- TAFT (Donald R.) : Criminology, New York, 1956.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION : Man and His Cities, (7 Nisan 1966 Dünya Sağlık günü dolayısıyla Dünya Sağlık Teşkilâtı tarafından neşredilen broşür).
-